

Viri in literatura

- Asja Hrvatin, 2008: *Od RTM do WTF*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Christina Kilbourne, 2008: *Dragi Zaza*. Prevod Alenka Perger. Dob: Miš (Zbirka Z(o)renja).
- Cvetka Bevc, 2011: *Desetka*. Ljubljana: Arsem.
- Janez Strehovec, 2007: *Besedilo in novi mediji: od tiskanih besedil k digitalni besedilnosti in digitalnim literaturam*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).
- Kimberley Reynolds, 2007: *Radical Children's Literature: Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Lenart Zajc, 2011: *Novo srce – mlado srce*. V: Luana Modini: *Novo srce (30 dni pri 18-ih)*. Prevod Veronika Simoniti. Novo mesto: Goga (Zbirka Lunapark).
- Luana Modini, 2011: *Novo srce (30 dni pri 18-ih)*. Prevod Veronika Simoniti. Spremnna beseda Lenart Zajc. Novo mesto: Goga (Zbirka Lunapark).
- Majda Koren, 2008: *Julija je zaljubljena LOL*. Ilustracije Milanka Fabjančič. Ljubljana: Karantanija (Knjižna zbirka Generacije).
- Majda Koren, 2009: *Maj za vedno :)*. Ilustracije Milanka Fabjančič. Spremnna beseda Rok Orel. Ljubljana: Karantanija (Knjižna zbirka Generacije).
- Marko Juvan, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).
- Neli Kodrič, 2002: *TITA@boginja.smole.in.težav.si*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Sinjega galeba; 308).
- Tadeja Zupan Arsov, 2008: O avtorici. V: Majda Koren: *Julija je zaljubljena LOL*. Ilustracije Milanka Fabjančič. Ljubljana: Karantanija (Knjižna zbirka Generacije).

Tilka Jamnik

MLADI IN MEDIJI V SODOBNI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Prispevek nadgrajuje anlizo, ki je nastala za potrebe otroških parlamentov v šolskem letu 2010/2011 na temo *Vpliv medijev in družbe na oblikovanje mladostnika*. Šolski otroški parlamenti so se tedaj po dobrih desetih letih (Mladi in mediji, 1999) ponovno lotili medijev in njihovega vpliva na oblikovanje mladostnika, saj se medijska situacija zelo hitro spreminja.

Živimo v svetu, ki so ga zavzeli mediji, ti pa stvarnosti več ne odslikavajo, temveč jo oblikujejo, poudarja Jernej Šček.¹ Od medijskih vsebin so odvisni vsi, tudi mladi, saj nas te obkrožajo vsepovsod – po televiziji, radiu, v tisku, filmih,

¹ Jernej Šček, *Mladi in mediji – poskus uspeva*. http://www.noviglas.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1324&Itemid=30

glasbi, glasbenih videih, reklamah (tudi tistih na javnih straniščih), videoigrah, na plakatih, prospektih, v spletnih vsebinah in mobilni komunikaciji. Mediji s kodiranim načinom komunikacije oblikujejo ideološke, vrednostne, socialne in politične standarde.

Današnja mladina je tehnološko »bogata« in prepletena s svetovnim omrežjem²: v ZDA 83 % vseh mladih pravi, da »večina« ljudi, ki jih poznajo, uporablja internet; 84 % mladih poseduje najmanj eno osebno medijsko napravo (namizni ali prenosni računalnik, mobilni telefon ali dlančnik), 44 % jih pravi, da posedujejo dve ali več takih naprav, 34 % mladih ima prenosni računalnik, 48 % mladih ima mp3 predvajalnik. Okoli 60 % vseh mladostnikov, ki uporabljajo internet, je ustvarilo kakšno vsebino za internet. Tudi šola se spreminja – delo z računalnikom, interaktivne table, e-učenje ... Avtorji raziskav menijo, da se šolstvo mora soočiti in znati spoprijeti z naglimi spremembami, ki jih povzročajo digitalni mediji, da bi v 21. stoletju ostalo relevantno.

Z razvojem IKT se je razvijal tudi način komuniciranja. Uporabljamo e-pošto ter druge spletne strani. Preko njih komuniciramo poslovno ali pa zgolj klepetamo s prijatelji. Na te strani lahko nalagamo svoje fotografije, pišemo bloge, svoje misli, pozdravljamo ljudi. Tak način komuniciranja nam omogoča, da kontaktiramo z ljudmi, ki jih v živo sploh ne poznamo. Takšni način komuniciranja bi lahko pripe-ljal tudi do tega, da se ljudje med sabo »klasično« več ne bodo znali pogovarjati.³

Spletna stran Facebook je zaokrožila svet, v to bloganje je včlanjeno že na milijone ljudi. Podobne strani so tudi Netlog ter klepetalnica Badoo, za katero pa še posebej velja opozorilo, da se na njenih straneh zbirajo tudi ljudje, ki nimajo poštenih namenov. Telefonija se je tako zelo razvila, da lahko sestankujemo kar preko videokonferenc. Namesto telefona lahko za pogovor uporabljamo »Instant Messenger« ali Skype.

Najnovejša raziskava podjetij Nieleesen in Yahoo je pokazala, da »računalničarji« postajajo vse bolj odvisni od elektronskih naprav in spletnih storitev. Pri gledanju televizije nujno potrebujejo tudi napravo na neposredno sporočanje. V Veliki Britaniji je bilo ugotovljeno, da do 10 % oseb ob gledanju televizije uporablja najmanj eno orodje za socialno mreženje. Američani prav tako vse bolj uporabljajo osebne in prenosne računalnike kot tudi pametne mobilne telefone in tablične računalnike, saj je kar 34 % anketirancev priznalo, da je takojšnje sporočanje ob gledanju televizije celo zabavno. Raziskovalci obeh podjetij so prepričani, da se bo v prihodnje še povečalo število računalničarjev, ki bodo uporabljali še naprave za neposredno sporočanje ob spremljanju televizijskih programov.⁴

Pregled se omejuje le na prozna besedila, čeprav seveda tudi v poeziji najdemo vplive sodobnih medijev in sodobnega komuniciranja (Npr. v besedilih Toneta Pavčka: *Juri Muri drugič v Afriki* in *Majnice: fulaste pesmi* ali Ervina Fritza iz

² Samo Belavič Pučnik, *Sodobni načini komuniciranja: mladi in internet*. http://www.zzv-lj.si/nimages/static/zzv_static/449/files/Mladi%20in%20elektronski%20mediji%202021_5_2010.pdf

³ <http://sodobniklasininainikomuniciranja.blogspot.com/>

⁴ Samo Belavič Pučnik, *Sodobni načini komuniciranja: mladi in internet*. http://www.zzv-lj.si/nimages/static/zzv_static/449/files/Mladi%20in%20elektronski%20mediji%202021_5_2010.pdf

nagrajene zbirke *Vrane: Pravnukov ljubezenski sms* (Na hruški pri Loki, 20. 8. 2006), *Pradedovo ljubezensko pismo* (Na hruški pri Loki, 20. 8. 1906).

Namen prispevka je pregledati, kako mladinska prozna književna besedila – tako slovenska kot prevedena – prikazujejo medije. Zanimalo nas bo, ali mladim bralcem pomagajo razumeti vpliv medijev; ali mlade osveščajo, opozarjajo na morebitno škodljivost medijskih vsebin oziroma jih spodbujajo k njihovi kritični uporabi.

Navajamo le kakovostnejša ali kako drugače zanimiva književna besedila do leta 2011. Pri izboru smo uporabili spletno orodje Mala knjižnica oz. *Priporočilne sezname mladinskih knjig*, ki jih vsako leto pripravlja MKL, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo; dostopni so tudi na domači strani: <http://www.mklj.si/index.php/digitalna-knjiznica/priporocilni-seznami/120-pregledni-in-priporocilni-seznami-za-mlade>.

Otroška književnost

Leposlovne knjige (slikanice, zgodbe) za otroke v predšolskem in zgodnjem bralnem obdobju vključujejo televizijo, mobilne telefone in računalnike tudi kot književne osebe ali predmete, ki imajo vidno vlogo na dogajalni ravni. Mlademu bralcu lahko pomagajo pri razumevanju vloge medijev v sodobnem času, so vir informacij, lahko pa so tudi osnova za humorno ali grozljivo vzdušje pripovedi. Npr. Paulette Bourgeois: *Franček in računalnik* (Tehniška založba Slovenije, 2009), Christine Nöstlinger: *Franceve televizijske zgodbe* (Mohorjeva založba, 2000), Ursel Scheffler: *Dedkov superračunalnik* (Kres, 2002), Ursel Scheffler: *Črniko – računalniška pošast* (Hiša knjig, Založba KMŠ, 2010), Ulli Schubert: *Zgodbe o mobilcih* (Grlica, 2004) idr.

Ker gre v glavnem za pravljica besedila, objavljena v slikanicah, ki so namenjene bralcem začetnikom, sodobnih medijev ne prikazujejo kritično. Obstoj pravljic, pripovedovanja in čarobne domišljije kljub računalnikom ni vprašljiv, meni avtorica Ida Mlakar v svoji *Zafuclani prejici* (Ajda, IBO Gomboc, 2009), saj pravljice prihajajo iz računalnika s pomočjo pisateljeve ustvarjalne domišljije, sporoča tudi Slavko Pregl v *Radovednih pravljicah* (Miš, 2011).

Mladinska književnost

Sodobne medije in njihov vpliv na književne osebe oz. potek dogajanja zasledimo v različnih zvrsteh in žanrih mladinske književnosti, tako v fantastični kot realistični literaturi. Mobilni telefoni, računalniki in internet omogočajo komunikacijo in so vir informacij, nudijo zabavo in slavo, uhajanje v vzporedne ali pa v čisto konkretne zgodovinske svetove (npr. Bina Štampe Žmavc: *Tri zvezde za celjske kneze*. Celje: Pokrajinski muzej, 2000).

Omeniti velja žanrsko mešano fantastično pripoved Eoin Colfer *Artemis Fowl, Neskočna šifra* (Mladinska knjiga, 2004) in poučno znanstveno-fantastično pripoved *Jure in skrivnost vesolja* Stephena in Lucy Hawking (Mladinska knjiga, 2008). V znanstveno-fantastičnem delu *Projekt Herkules* Marcusa Hammerschmitta (Cankarjeva založba, 2008) je dogajanje postavljeno v leto 2030, ko se povezanost

s sodobnimi multimedijskimi napravami razvije do te mere, da je mogoče informacije nalagati neposredno v človeško telo. Drugo delo istega avtorja, ki smo ga dobili v prevodu *Yardang* (Cankarjeva založba, 2011), se v obliki pustolovščine že stopnjuje v upor proti temu. Na zlorabo računalniške tehnologije in znanosti opozarjajo tudi trilogija Rhiannona Lassiterja *Čarodeji, Duhovi, Sence* (Karantanija, 2002) in slovensko delo *Poskus* Danile Žorž (Karantanija, 2000).

Različni sodobni mediji so prisotni tudi v sodobnih mladinskih romanih, kjer so osrednje teme odraščanje, ljubezen, medsebojni odnosi, npr. v naslednjih knjigah: Joachim Friedrich *Internet in pomfrit* (DZS, 1998), Joachim Friedrich: *Krokodil z interneta* (Mladinska knjiga, 2005), Thomas Jeiers: *Fant z interneta* (DZS, 2000), Anja Kömmerling in Thomas Brinx: *E-mail s poljubom* (DZS, 2007), Andreas Wilhelm: *Dobimo se na internetu* (Didakta, 1998), Jacqueline Wilson: *Problemi na netu* (Učila International, 2003) idr.

Sodobni mediji nastopajo tudi v pustolovskih, vohunskih in kriminalnih mladinskih romanih, kot so: Thomas Brezina: *Računalniški demon* iz zbirke Novohlačniki (Mohorjeva založba, 2004), Anthony Horowitz: *Operacija Strela* (Učila International, 2006), Gerit Kopietz in Jörg Sommer: *Skrivnost na internetu* (Didakta, 2000), Ben Nevis: *Trije??? in strup po e-pošti* (Mohorjeva založba, 2006) idr.

V problemskih mladinskih romanih so obravnavane tudi različne nevarnosti interneta in celo možnost zlorabe. Slovenski mladinski roman Majde Koren *Julija je zaljubljena LOL* (Karantanija, 2008) na nevarnost opozarja s humorjem in se tudi srečno konča. Med prevedenimi deli sta sporočilno najmočnejši knjigi z nesrečnim koncem: v delu Christine Kilbourne *Dragi Zaza* (Miš, 2008) mlajši dekleti komunicirata preko spleta s »simpatičnim« neznancem, kar pripelje do ugrabitve in tragedije, v delu Kate McCaffrey *Uničimo jo!* (Miš, 2011) pa vrstniki preko spleta z obrekovanjem ustrahujejo dekle do te mere, da si iz stiske ne zna več pomagati.

Televizija in film sta v mladinskih romanih lahko predstavljena kot del mladostnikovega vsakdana in sanjarjenja o zvezdništvu, npr. Isabel Abedi: *Aplavz za Lolo* (Učila International, 2007), Beatrix Mannel: *Televizijska zvezda* (Grlica, 2002) in Bianka Minte-König: *Ljubezen in film* (DZS, 2005). Zgodba je lahko celo kriminalno obarvana, npr. Joachim Friedrich: *Kriminalka pod žarometi* (Mladinska knjiga, 2006). Na humoren, a hkrati kritičen način zvezdnštvo obravnava knjiga Kelly McKain *Zvezda sem* (Karantanija, 2010). Zloraba televizije in interaktivnih orodij je opisana v delu Monike Pelz *Zvezdnik* (Mladinska knjiga, 1998). Do neke mere na podoben problem opozarja tudi Desa Muck v delu *Blazno resno slavni* (Mladinska knjiga, 1998).

V zadnjem času so v mladinskih romanih kritično predstavljeni že tudi resničnosti šovi in različna televizijska tekmovanja, npr. *Arena smrti* in *Kruto maščevanje* (Koleda, 2011) Suzanne Collins ter *Isola* Isabel Abedi (Mladinska knjiga, 2011).

V romanu Gorana Gluvića *Celovečerni film* (Franc-Franc, 2011) ekipa mladih filmarjev pride med počitnicami na podeželje, da bi posnela film, toda v realnem svetu kmečkega dela in pristnega čustvovanja se jim pokaže, da življenje nudi zanimivejše snovi kot njihov prvotni scenarij.

Presenetljiva je vloga telefona v problemskem romanu Rowland Molony *Po smrti Alice Bennett* (Grlica, 2008), kjer žalujoči deček preko telefona ohranja stik z mrtvo materjo.

Pretresljiva je zgodba Christine Nöstlinger *TV Karel* (Mladinska knjiga, 1996), v kateri se osamljeni deček spoprijatelji s Karlom iz televizije; ta se mu prikaže,

če na daljincu pritisne na modri gumb. Sedemnajstletni Derek v knjigi Robina Hjordisa Stevensona *Ne brez boja* (Miš, 2009) s fantom Ethanom, v katerega je noro zaljubljen, komunicira samo prek e-pošte.

Sodobni način življenja zaradi hitrega tempa, izrazitega potrošništva, površnih medsebojnih odnosov brez čustvene topline, ki porajajo osamljenost, pogosto povzroča medijsko zasvojenost, prinaša pa tudi nevarnost medijske zlorabe. Vitan Mal je že v svoji knjigi *Poletje v školjki* (1986) ustvaril literarnega junaka, ki se je v osamljenosti zatekal po nasvete in tolažbo k očetovemu računalniku. V romanu *Samotna hiša* Bogdana Novaka (Karantanija, 2003) pa računalniške igre prerastejo v zastrašujoče domišljijske vojne in prestopijo v realnost.

O odsotnosti »klasičnega« pogovora na štiri oči opozarja roman Alice Kuipers *Življenje na vratih hladilnika* (Grlica, 2008), v katerem mati in odraščajoča hči komunicirati le s kratkimi sporočili na vratih hladilnika, ki bi bila po obliki lahko prav tako e-mejli ali sms-i v mobilnem telefonu.

Tudi na jezikovni ravni zasledimo uporabo sodobnih oblik komuniciranja: neposredno vključevanje e-mejlov in sms sporočil v besedilo, nadalje drobcev Facebooka, emotikonov in podobno. Nahajajo se tudi v naslovih mladinskih knjig, da bi že na prvi pogled pritegnili mlade bralce. Omenjene značilnosti lahko najdemo tudi v naslednjih delih: Ana Porenta: *Virtualni svet.com* (Zavod za razvijanje ustvarjalnosti, 2004), Neli Kodrič: TITA@boginja.smole.in.težav.si (Mladinska knjiga, 2002), že omenjeno besedilo Majde Koren: *Julija je zaljubljena LOL* (Karantanija, 2008) in Cvetka Bevc: *Desetka* (Arsem, 2011).

Vizualna komunikacija je ena najstarejših oblik sporočanja v zgodovini človeštva, kar dokazujejo že s stenske risbe v pradavnini. Danes so primeri vizualne komunikacije prisotni povsod. Podoba pove več kot pisana beseda, zmore celo pripoved brez besedila, kot npr. nagrajena slikanica *Zgodba o sidru* Damijana Štepančiča (Mladinska knjiga, 2010). V zadnjem času je tudi v mladinskih knjigah zaslediti sestavljena besedila, različne kombinacije besedilnih in slikovnih elementov, porast stripovskih izdaj (ponatisov, predelav klasičnih besedil v strip idr.), kar lahko razumemo tudi kot vpliv elektronskih hiperbesedil. Prav posebni pa sta v tem pogledu knjigi Briana Selznicka *Hugo Cabret: roman Briana Selznicka v besedi in sliki* (Mladinska knjiga, 2009) in *Dežela čudes* (Mladinska knjiga, 2012). Predvsem v prvi, ki govori o nastanku filma, je odločitev za izvirno kombinacijo slike in besedila še toliko bolj razumljiva.

Odličen primer »hiperbesedila« v tiskani obliki, ki zahteva dokajšnjo mero sodobne večrazsežnostne pismenosti, je mladinski roman Johana Unenge *Moje vzporedno življenje* (Miš, 2011). V kombinaciji besedila in slikovnega, deloma stripa, obravnava zelo resne sodobne probleme, kot so: begunci, ilegalci diskriminacija, drugačnost, ksenofobija, rasizem idr.

Večrazsežnostna pismenost

Učitelji književnosti in mentorji branja že desetletje in več uporabljamo različne internetne načine komuniciranja kot motivacijo, da bi mlade pritegnili k linearnemu branju klasičnih književnih besedil. Pogovor o prebranem pogosto prenesemo na domače strani, bloge, elektronske knjižne police idr., spodbujamo mlade bralce, da izdelajo prispevek za You Tube in podobno. V zadnjem času – vsaj v mednarodnem

prostoru – strokovnjaki s področja branja in praktiki vse pogostejše opozarjajo, da moramo biti pri tovrstni uporabi previdni, da nas ne bi zavedlo navdušenje nad samo uporabo orodij, medtem ko v resnici ne bi več preverjali, ali mladi bralci res berejo poglobljeno in kritično. Rokovanje z orodji in nadzorovanje sistema velja prepustiti mladim, ker so praviloma spretnejši pri uporabi vseh novosti, medtem ko naj bi mentorji skrbno bdeli nad razumevanjem in občutenjem vsebin pa tudi nad izražanjem mnenj o prebranem. Mentorji branja naj bi bili predvsem poznavalci književnosti in ne digitalnih orodij.

V mednarodnem prostoru je vse več opozoril različnih strokovnjakov, pri nas pa predvsem s strani Bralnega društva Slovenije, kako nujno potrebno je – prav zaradi naraščajočega internetnega načina komunikacije – poglobljeno in kritično branje ter razumevanje tako umetnostnih kot neumetnostnih besedil. Pravzaprav ponekod celo že opuščajo razne e-načine motiviranja za branje klasičnih besedil, ampak si prizadevajo, da bi mladi čim bolj razvili sodobno t. i. večrazsežno pismenost, da bi mlade naučili poglobljenega in kritičnega branja tako tiskanih kot e-besedil. V vseh primerih je namreč nujno, da je bralec aktiven. (vir: <http://news.stanford.edu/news/2012/september/austen-reading-fmri-090712.html>)

Cvetka Bevc

ZNAKOVNI SISTEM MOBILNIKOV IN FACEBOOKA TER VPRAŠANJE IDENTITETE V MLADINSKEM ROMANU *DESETKA*

Ko sem prvič na displayu na avtobusu med množico obvestil opazila znak »je večje od 3«, sem mislila, da gre za pomoto; ko sem kasneje ob njem zagledala še nekaj zvezdic in vijug, me je prešinilo, da je to mogoče skrivnostno sporočilo iz vzporednega sveta, ki ga je potrebno dešifrirati. Ko sem nato slučajno poškilila na mobilnik svoje mlade sopotnice, mi je njen ekran odkril nenavadno zaporedje vprašajev, klicajev, pomišljajev, števil in še česa. In čisto po naključju so bili nekateri podobni znamenjem, ki sem jih kot pubertetnica vključila v svojo izmišljeno pisavo, katero sem uporabljala v dopisovanjih z bližnjimi prijatelji. Ta dopisovanja so zame v tistem času predstavljala enega od načinov vzpostavljanja drugačnih stikov s prijatelji, saj smo lahko zapisali marsikaj, kar nas je vznemirjalo, za morebitne nezaželene bralce pa je naše sporočilo ostalo nerazumljivo.

Verjamem, da vsaka generacija v obdobju odraščanja izoblikuje nekatere nove elemente sporazumevanja. Najpogostejše gre seveda za ustvarjanje posebnega besednjaka. Moja nekdanje »blaznica, pismo rosno, kao in koja finta« so že zdavnaj preplavili debestovski fuli in kuli, konec koncev so se še v sporočilih in elektronski pošti odraslih naselili smeškoti in jeznoglavci. Če pustimo ob strani vprašanje o osiromašenosti jezika in poplavi anglizmov na vsakem koraku, pa zagotovo drži, da je vse to v zadnjem desetletju ali dveh postalo del naše realnosti, tako kot računalniki, internet, sms-sporazumevanje in klepetalnice, v katerih se seveda mladež